

בציילא דשבתא

פירושים וביאורים מתורת רה"י הגאון רבי בצלאל טולידאנו שליט"א

בס"ד, גליון פרשת משפטים תשפ"ה ♦ 149

ענין ריפוי החולה ודרישתו ברופאים

[ולכאורה יש ליישב בדעת הרמב"ם, דנראה לי מדיוק הרמב"ם בפירושו המשנה, דרק כשהוא פיקוח נפש וגופו אבד ילפינן מ'השבותו לו', אבל בפרשתנו דכתיב 'ורפא ירפא' לא מיירי בפיקוח נפש, ולכך זה רק רשות].

ביאור דעת הרמב"ן בענין הנ"ל

אמנם הרמב"ן בפרשת בחוקותי (כ"ו י"א) מראה לנו את הדרך בענין זה, וז"ל: והכלל, כי בהיות ישראל שלמים והם רבים, לא יתנהג ענינם בטבע כלל, לא בגופם, ולא בארצם, לא בכללם ולא ביחיד מהם, כי יברך השם לחמם ומימם, ויסיר מחלה מקרבם, עד שלא יצטרכו לרפוא ולהשתמר בדרך מדרכי הרפואות כלל, כמו שאמר (שמות ט"ו כ"ו) כי אני ה' רופאך, וכן היו הצדיקים עושים בזמן הנבואה, גם כי יקרה עוון שיחלו, לא ידרשו ברופאים רק בנביאים, כענין חזקיהו בחלותו (מלכים ב' פ"ב ב' - ג') ואמר הכתוב (דברי הימים שם), 'גם בחוליו לא דרש את ה' כי ברופאים', ואילו היה דבר הרופאים נהוג בהם, מה טעם שיזכיר הרופאים, אין האשם רק בעבור שלא דרש השם וכו'.

ובהמשך דבריו כתב, אבל הדורש השם בנביא, לא ידרוש ברופאים, ומה חלק לרופאים בבית עושי רצון השם וכו'. והוא מאמרם (ברכות ס.) שאין דרכם של בני"א ברפואות אלא שנהגו, אילו לא היה דרכם ברפואות, יחלה האדם כפי אשר יהיה עליו עונש חטאו ויתרפא ברצון השם [והיינו, לדרוש בנביאים מה חטאו ומה תיקונו], אבל הם נהגו ברפואות, והשם הניחם למקרי הטבעים.

וזו היא כונתם באמרם 'ורפא ירפא' - מכאן שניתנה רשות לרופא לרפאות, לא אמרו שניתנה רשות לחולה להתרפאות, אלא כיון שחלה החולה ובא להתרפאות כי נהג ברפואות, והוא לא היה מעדת השם שחלקם בחיים, אין לרופא לאסור עצמו מרפואתו, לא מפני חשש שמא ימות בידו, אחרי שהוא בקי במלאכה ההיא, ולא בעבור שיאמר כי השם לבדו הוא רופא כל בשר, שכבר נהגו. ועי' בדבריו שם ביתר אריכות.

והביאור בזה, שמצד האמת צריך האדם לדעת שכל חולי או מכאוב, הרי הוא מכוון לעורר את האדם לתשובה, וא"כ אדם ההולך לרופא, דומה למלך שציווה להכניס אדם לבית הסוהר, ובא אדם אחר או הוא בעצמו, ועשה חתירה וברח דרכה, דודאי עונשו גדול.

חזוהי הסיבה שהרופא לא היה צריך לרפאות את החולה, ולכך מדגישה התורה 'ורפא ירפא' שנתנה התורה רשות לרופא לרפאות,

רשות לרופא לרפאות

איתא בפרשתן (כ"א י"ט), 'ורפא ירפא', ודרשו בגמרא (ב"ק פה.). מכאן שניתנה רשות לרופא לרפאות. והנה משמע מזה, שאם לא היתה רשות לרופא, היה אסור לו לרפאות. עוד נראה, דהרשות ניתנה לרופא, אבל החולה - לא נתנה לו תורה רשות ללכת לדרוש ברופאים. ויעויין בדברי הימים (ב' ט"ז י"ב), 'ויחלא אסא וכו', ברגליו עד למעלה חוליו, וגם בחוליו לא דרש את ה' כי ברופאים', ע"כ. ומבואר שהיתה תביעה על אסא, וכנזכר לעיל (שם פסוק ז), שבא אליו הנביא 'ויאמר אליו, בהשענך על מלך ארם ולא נשענת על ה' אלוקיך, על כן נמלט חיל מלך ארם מידך'. וזהו 'וגם' בחוליו, פי' דאף כאשר חלה לא נשען על הקב"ה כי אם על הרופאים, ומשמע מעצם התביעה על אסא, שאסור לחולה לדרוש ברופאים.

חיוב הרופא לרפאות את החולה

ודבר תמוה הוא, דהנה איתא במתני' (נדרים לה:), המודר הנאה מחבירו, ונכנס לבקר, עומד אבל לא יושב, ומרפאו רפואת נפש, אבל לא רפואת ממון, ע"כ. ופסק זאת הרמב"ם בהלכות נדרים (פ"ו ה"ח) וז"ל, ומותר לרפאותו בידו שזו מצוה היא, עכ"ל, והיינו דשרי לרפאותו משום דמצוות לאו ליהנות ניתנו.

והרחיב הרמב"ם בביאור ענין זה בפירושו למשניות (נדרים פ"ד מ"ד), ורפואת נפשו הוא שירפא גופו, ורפואת ממון שירפא בהמתו. ומותר לו להגיד מה שיועיל לבהמתו, ואמנם אסור לו לרפאותה בידו, ואין זה אסור לחולה עצמו לפי שהוא מצוה, ר"ל, חיוב הרופא מן התורה לרפאות חולי ישראל, וזה נכלל בפי' מ"ש הפסוק (דברים כ"ב ב') 'השבותו לו', לרפאות את גופו שהוא כשרואה אותו מסוכן ויכול להצילו או בגופו או בממונו או בחכמתו, ע"כ דבריו. [והרמב"ם לשיטתו (שם פ"י ה"ב) דאף המדיר עובר איסור כאשר הוא מהנה את המודר, יעו"ש].

ויש להקשות, תינח הא דלרופא יש מצוה לרפאות החולה, אבל החולה עצמו, כיצד רשאי ליהנות ממנו. אלא על כרחך צריך לומר, דגם על החולה יש מצוה לשמור על בריאותו מדין 'ונשמרתם לנפשותיכם', וא"כ יש להבין, מתי מותר ומצוה לדרוש ברופאים ומתי אסור.

עוד צ"ע, דממה שדרשו חז"ל דניתנה 'רשות', משמע דזה רק רשות ולא חיוב, ואילו הרמב"ם בפירושו המשנה כתב להדיא, שזו מצוה המוטלת על הרופא.

[ויש לדמות ענין זה לעני המבקש צדקה, דאסור האדם לפטור עצמו מלתת לו, ויאמר 'הקב"ה יתן לך', דכלל הוא בידינו 'ביטחון בהשם - לא על חשבון השני'].

וישנה עוד סיבה להימנעות הרופא, משום שיחשוש שמא יקלקל בנסותו לרפאות, וימות החולה בידי, וע"ז בא הפסוק לומר שאין לו לחשוש מזה, כי תהיה לו סייעתא מן שמיא להצליח בריפוי.

ביאור ברכת רפאנו

והנראה עפ"י הדברים הנ"ל, דהנה אנו מבקשים בתפילת העמידה

'רפאנו ה' - ונרפא', הביאור הוא שגם שהרופא משתדל לרפאות, אבל אנחנו יודעים שרק בידו יתברך לתת את הרפואה הנכונה, 'הושיענו ונושעה', שהרי הכל מידך - 'כי תהילתנו אתה', כי אתה הוא הרופא האמיתי - גם כשהרופא עושה את המוטל עליו, וזהו 'כי תהילתנו אתה' שכאשר אדם מתרפא הוא יודע שהתהילה היא רק להקב"ה ולא לרופא.

ויה"ר שיקויים בנו 'והסירותי מחלה מקרבך כי אני ה' רופאך'.

'מה אלו מסיני אף אלו מסיני'

במסורת מפי אנשי כנה"ג היה 'הוון מתונים בדיון', וז"ל, והטעם על מה שאמרו הוון מתונים בדיון, כדי להזהיר על הדינים יותר משאר הוראות שהן **"עיקר גדול בידיעת ה' יתברך"**, כמ"ש ירמיה (ט"ז) 'השכל וידוע אותי כי אני ה' עושה חסד ומשפט וכו' כי באלה חפצתי נאום ה', ואיך ישכיל אדם **לדעת את ה'** והוא דבר הנמנע, אך בזאת ידענו לעשות דין ומשפט, כי ה' עושה אלה, וכתוב במיכה (ו"ה) 'ומה ה' אלקיך שואל מעמך, כי אם עשות משפט וכו', כי הדין הם שורש גדול לתורה ומהם נשתת העולם, עכ"ד, והיינו שע"י ההידבקות בדרכיו משיגים את ידיעת ה'.

ולפי פשוטם של דברים י"ל, דאדברה בדברים שאדם עוסק כל יום לעצמו ואינו נראה כעוסק בענייני שמים - בהם נצטוו דינים, וכגון אונאה, ריבית, דיני שומרים וכדו', והיינו שיש משקל גדול למעשים שאדם מתעסק וחי איתם יום יום, כדי לזכור את ה' וציוויו והשגחתו, ועי"ז מקיימים 'השמר לך פן תשכח את ה' אלקיך', וגם וידעת כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל'.

ופירוש הדבר, **שפרשת משפטים מלמדת אותנו לחיות עם ה' בכל החיים, אפי' בחיי היום יום שלכאורה אין בהם שום עשיית מצוה.**

ודבר זה הוא עיקר גדול בעבודת ה', ולכך התורה מבארת את המשפטים והדינים קודם לשאר הדברות, וכן לדעת הרא"מ מצוות אלו נאמרו במעמד כל ישראל בהר סיני.

וזהו ביאור דברי חז"ל (ברכות ת) 'גדול הנהנה מיגיע כפיו יותר מירא שמים', דמי שבתוך יגיע כפיו, יודע ומרגיש את השגחתו יתברך ועושה כל דבר ע"פ התורה"ק, זוהי עבודה יותר קשה מתלמיד חכם שלומד ורואה בחוש שה' שולח לו פרנסתו, והוא בחינת 'במקום שבעלי תשובה עומדים, אף צדיקים גמורים אינם יכולים לעמוד'.

'אשר יעשה אותם האדם וחי בהם' נתחזק כולנו לחיות את המצוות, להרגיש את החיות שבהם, ולחיות עם ה' בכל פרט ופרט קטן כגדול בחיינו, ועי"ז נתברך בכל מילי דמיטב.

כתב הרמב"ן בהקדמתו לפרשת משפטים וז"ל, טעם 'ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם' - כי רצה להקדים להם המשפטים, כי כאשר היה בעשרת הדברות הדיבור הראשון בידיעת ה', והשני באיסור ע"ז, חזר וצוה את משה 'כה תאמר אל בני ישראל אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם' (כי"ט), שתזהירם עוד שיתנו לבם למה שראו ויזהרו במצות האלו שצויתם, 'כי אתם ראיתם' - כנגד 'אנכי ה' אלקיך', 'ולא תעשון אתי' - כנגד 'לא יהיה לך' להשלים ענין ע"ז, [והמשיך לומר] 'ואלה המשפטים' - כנגד 'לא תחמוד', כי אם לא ידע האדם משפט הבית או השדה ושאר הממון יחשוב שהוא שלו ויחמדהו, לפיכך אמר 'תשים לפניהם', משפטים ישרים ינהיגו אותם ביניהם, ולא יחמדו מה שאינו שלהם מן הדין. וכן אמרו במדרש רבה (שמות ל' ט"ו) כל התורה כולה תלויה במשפט, לכן נתן הקב"ה דינין אחר עשרת הדברות, עכ"ל.

ועדיין יש להבין בדבריו, מדוע התחילה התורה לבאר את 'לא תחמוד' קודם לביאור שבעת הדברות הנוספות.

ויעויין עוד ברש"י שכתב, 'ואלה' מוסיף על הראשונים, מה הראשונים מסיני אף אלה מסיני. והיינו שהאות ו' של 'ואלה' מהווה חיבור להאמור למעלה והכל המשך אחד.

ויש להקשות, הרי כל המצוות כולן נאמרו בסיני, וכדאיתא ברש"י בתחילת פרשת בהר (ויקרא כ"ה א), דכל המצוות נאמרו כללותיהם ופרטיהם בסיני, וא"כ צ"ב מה מיוחד בפרשתנו.

וכתב הרא"מ [המזרחי] לבאר, דכמו שעשרת הדברות ניתנו בקולות וברקים במעמד כל ישראל, אף אלו כן, ולא כשאר המצוות שניתנו למשה לבדו בתוך הארבעים יום שעמד בהר [ויעו"ש שביאר, דכיון שנאמרו במעמד כל ישראל בהר סיני, קשיא ליה לרש"י, למה נסמכה פרשת דינין לבניית המזבח].

ומפליא הדבר, שבמעמד כל ישראל בהר סיני, התפרשו כל פרטי הדינים ולא שאר מצוות התורה, וצריך לברר ענין הדבר וטעמו.

והנה כתב רבינו יונה (אבות פ"א) לבאר, שהענין הראשון שנמסר

